

พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย

2.1 คำนำ

พระพุทธรูปคือปฏิมากรรมที่พุทธศาสนิกชนสร้างขึ้น เพื่อสักการบูชา หลังจากทีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว การสร้างพระพุทธรูปมีหลักสำคัญสองประการคือ ประการแรก ต้องมีลักษณะต่างจากคนธรรมดา ใครพบเห็นก็ทราบได้ทันทีว่า เป็นรูปแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประการที่สอง ต้องให้งดงามเป็นที่เลื่อมใสแก่พุทธศาสนิกชน

ในอดีตที่ผ่านมา ประชาชาติที่อยู่เป็นปึกแผ่นเป็นไทแกตัวเอวเองนั้น จำเป็นต้องมีศรัทธาร่วมกัน สำหรับชาติไทยศรัทธาดังกล่าวนี้มีมาแล้วในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งก็คือการนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ และความเชื่อที่ว่า การสร้างปฏิมากรรมอันใหญ่หลวงและกุศลแรงของคนไทยก็คือ การสร้างพระพุทธรูปแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยถือลักษณะ ภายหลังที่พระพุทธองค์ทรงบรรพชาอนุตรสัมโพธิญาณแล้ว และลักษณะตามธรรมชาติดังกล่าว มีระบบกล้ามเนื้ออยู่ในสภาพอ่อนคลาย พระวรกายอยู่ในอาการพักผ่อน พระพักตร์สงบ ยิ้มน้อย ๆ สะท้อนออกมาซึ่งสภาวะแห่งปิติสุข ดังนั้นศิลปินจึงคิดสร้างพระพุทธรูปเป็นทิพย์ให้ดูเหมือนลอยอยู่ในอากาศและเคลื่อนไหวคล้ายกระแสน้ำ เป็นโลกุตระมากกว่าโลกียะ

ในดินแดนภาคพื้นเอเชีย ตั้งแต่แคว้นคันธารราฐในอินเดียลงมาถึง จีน ไทย เขมร ลาว กัมพูชา ญี่ปุ่น และอินโดนีเซีย ในระยะ 2,000 ปีที่ผ่านมา ได้มีศิลปินสร้างพระพุทธรูปกันขึ้นมีจำนวนนับล้านองค์ โดยหล่อเป็นโลหะต่าง ๆ และแกะสลักด้วยศิลา ไม้ด้วยโลหะ ปูนปั้น และดินเผา แต่เมื่อได้ศึกษาการสร้างพระพุทธรูปอันมีหลายแบบหลายสมัยแล้ว ปรากฏว่าผู้สร้างมักจะสร้างตามแบบฝีมือช่างที่นิยมกันในขณะนั้น โดยเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะของท้องถิ่นและจิตนาการของศิลปินผู้สร้างงานปฏิมากรรมนั้น

แบบศิลปะโดยสกุลช่างที่แตกต่างกัน จะสะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม ประเพณี ของแต่ละท้องถิ่น ตามยุค (periods) หรือสมัยที่สร้างพระพุทธรูปขึ้น ทั้งนี้เพราะแบบศิลปะของสกุลช่างสร้างขึ้นเอง หรือได้รับอิทธิพลจากที่อื่น แล้วนำมาผสมผสานเป็นแบบศิลปะของตนนั้น จะมีลักษณะเด่นชัดในตัวเองโดยเฉพาะ

การจำแนกหมวดหมู่ของพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทยนั้น เริ่มขึ้นเป็นครั้งแรก โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในหนังสือชื่อ ตำนานพุทธเจดีย์สยาม ซึ่งพิมพ์ในปี พ.ศ. 2469 ต่อมาได้มีนักโบราณคดีทั้งไทยและต่างประเทศได้จำแนกพระพุทธรูปแตกต่างกันไป เช่น การจำแนกโดยกำหนดเป็นศิลปะแบบมอญ ศิลปะแบบเขมร ศิลปะแบบไทย เป็นต้น (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2520) แต่การจำแนกสมัยของพระพุทธรูป ซึ่งเป็นที่ยอมรับขณะนี้ได้แก่การจำแนกเป็นสมัยต่าง ๆ คือ สมัยทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ ในช่วง 60 ปี ที่ผ่านมานี้ ตั้งแต่ พ.ศ. 2469 ถึง พ.ศ. 2529 แสดงว่าการศึกษาจำแนกพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ วนเวียนอยู่ในกรอบความคิดของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ทรงจำแนกไว้เป็นแนวทาง

2.2 มูลเหตุการสร้างพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ

จากหนังสือเรื่องพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย ของ ศาสตราจารย์ หลวงบริบาลบุรีรักษ์ และตำนานพระพิมพ์ ของ ศาสตราจารย์ ยอช เซเดย์ (2515) พอลจะสรุปได้ดังนี้

การสร้างพระพุทธรูปนั้น ปรากฏมีมาแต่พุทธกาล (ตำนานพระแก่นจันทน์ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ) ต่อมาพวกโยนกหรือฝรั่งชาติกรีก ซึ่งเสื่อมใสในพุทธศาสนา เริ่มคิดทำพระพุทธรูปเป็นเครื่องประดับเจดีย์สถาน ในแคว้นคันธารราชเป็นครั้งแรก ราว พ.ศ. 365 ถึง พ.ศ. 383

แต่เดิมนั้นชาวอินเดียที่นับถือพระพุทธศาสนา มักจะทำรูปสิ่งอื่นสมมุติแทนพระพุทธรูป เช่น รูปพระธรรมจักรและกวางหมอบ เป็นต้น ครั้นต่อมาการสร้างพระพุทธรูปแพร่หลายในอินเดีย ชาวอินเดียซึ่งมีความคิดเห็นแตกต่างไปจากพวกโยนกจึงคิดแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามที่ตนเห็นว่างดงาม เช่น เส้นพระศก พระพุทธรูปกรีก ทำเป็นเส้นผมอย่างคนธรรมดา ชาวอินเดียเปลี่ยนแปลงแก้ไขทำเส้นพระศกเป็นกันหอยหรือขดหอย จีวรแทนที่จะทำเป็นริ้วโต ๆ ก็แก้ไขเป็นจีวรริ้วเล็ก ๆ บาง ๆ พระพักตร์ก็เปลี่ยนเป็นอย่างหน้าคนอินเดีย เป็นต้น

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือหรือตำนานพุทธเจดีย์สยามว่า พระพุทธศาสนาได้มาถึงประเทศไทยก่อน พ.ศ. 500 และทรงกำหนดโบราณวัตถุสมัยทวารวดี ตั้งแต่ พ.ศ. 500 เมื่อประเทศไทยติดต่อกับชาวอินเดีย จึงได้รับอิทธิพลทาง

ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งศาสนาจากชาวอินเดียด้วย ดังนั้นการประดิษฐานพระพุทธรูป-
ศาสนาและการสร้างพระพุทธรูปจึงเกิดขึ้นในประเทศไทย ต่อมาช่างได้เปลี่ยนแปลงแก้ไข
ลักษณะพระพุทธรูปไปตามยุคสมัยและสกุลช่างท้องถิ่นที่เห็นว่างดงามตามอุดมคติของตน จึงเกิดมี
ฝีมือสกุลช่างต่าง ๆ ขึ้นในประเทศไทย

รูปที่ 2.1 พระพุทธรูปแบบทวารวดี

2.3 ลักษณะพระพุทธรูปสมัยทวารวดี

พระพุทธรูปสมัยนี้ทำด้วยศิลา ดินเผา และโลหะ แต่จะทำด้วยวัสดุอย่างใดก็ตาม
ลักษณะคงละม้ายคล้ายคลึงกันทั้งนั้น คือพระเกตุมาลา (ทรงที่พระเศียรโป่งออกไป) เป็นค่อม-
สั้น ขมวดพระเกตุโศและบ้าน ไม่มีไรพระศก พระนลาฏคดเคี้ยว (หมายความว่าไม่เป็นพื้นเรียบ-

เสมอกัน) หลังพระเนตรอมจนเกือบได้ระดับกับพระนลาฏ พระขนงยาวเหยียด พระพักตร์แบน กว้าง พระโอษฐ์แยะ พระหนุป้าน จีวรบางแนบติดกับพระองค์ ชายสังฆาฏิมิทั้งอย่างสั้นเพียงเหนือพระถัน และยาวเลยลงมาจนจรดพระนาภี พระหัตถ์และพระบาทใหญ่ บัรรองฐานกลีบใหญ่ กลางกลีบมักเป็นสัน มีกลีบเล็กแซม มีทั้งบัวคว่ำบัวหงาย และบัวหงายอย่างเดียว เกสรหยาบ พระยี่น โลหะมักมีประกายมณฑล และพระนั่งมักมีเรือนแก้วด้วย มี 2 ยุค คือยุคแรก พระพักตร์ยาวกว่า และกลมกว่ายุคหลังเล็กน้อย เหมือนพระพักตร์พระพุทธรูปอินเดียครั้งราชวงศ์คุปตะทีเดียว ยุคหลังพระพักตร์แบน และกว้างกว่ายุคแรก สันนิษฐานว่ายุคแรกจะเป็นฝีมือช่างชั้นครูบาอาจารย์ ซึ่งแม่นยำในลักษณะของพระพุทธรูปอินเดียทำเอง ต่อมาช่างชาวพื้นเมืองทำไม่ได้ดีเท่านั้นหรือไม่นิยมแบบนั้น พระพักตร์จึงกลายเป็นอย่างยุคหลัง ซึ่งได้พบเป็นจำนวนมากกว่ายุคแรก แต่ส่วนอื่น ๆ ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงมากนัก เห็นเข้าก็มีเค้าให้รู้ได้เสมอว่าเป็นพระสมัยเดียวกัน

2.4 ลักษณะพระพุทธรูปสมัยศรีวิชัย

พระพุทธรูปสมัยนี้พระองค์มักอวบอ้วนกว่าสมัยทวารวดี คือคล้ายพระพุทธรูปอินเดียครั้งราชวงศ์ปาละมากกว่าราชวงศ์คุปตะ พระเกตุมาลาเป็นต่อมสั้นคล้ายสมัยทวารวดี แต่ขมวดพระเศวตเล็กละเอียดกว่าสมัยทวารวดี โดยมากมีไรพระศก แต่ถ้าไม่มีไรพระศกมักมีอุณาโลมในระหว่างพระขนง และมีใบโพธิ์ติดที่พระเกตุมาลา พระนลาฏเรียบ พระขนงโค้ง พระพักตร์แบนเหมือนทวารวดี แต่พระหนุไม่มีป้านเหมือนสมัยทวารวดี พระโอษฐ์ไม่แยะ ชายสังฆาฏิมิทั้งอย่างสั้นอยู่เหนือพระถัน และยาวลงมาจนถึงพระนาภี บัรรองฐานกลีบใหญ่มีส่วนกว้างมากกว่าของสมัยทวารวดีกับมีกลีบเล็กแซมตั้งแต่ 1 ถึง 3 กลีบ เกสรละเอียด พระหัตถ์และพระบาทมักทำได้ส่วนกับพระองค์ ไม่ใหญ่เหมือนของสมัยทวารวดี ถ้าเป็นพระนั่ง โดยมากมีเรือนแก้วด้วย แต่ต่างกับสมัยของทวารวดี ซึ่งมักทำเป็นม้านั่ง สมัยนี้มักทำเป็นรูปใบโพธิ์และมียอดฉัตร ถ้าเป็นพระยืนบางทีไม่มีชายจีวรเลย ที่มีชายจีวรสองข้างและข้างเดียวเหมือนสมัยทวารวดีก็มี

พระพุทธรูปสมัยนี้มีน้อย มีพระโพธิสัตว์เป็นจำนวนมาก เพราะคติมหายานนับถือพระโพธิสัตว์เป็นสำคัญ มักได้พบทางภาคใต้ มีจังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสงขลา เป็นต้น ทางเหนือเคยได้พบบ้างในจังหวัดมหาสารคาม แต่เป็นพระขนาดเล็ก ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่ามีผู้เอาไปไว้ภายหลังก็เป็นได้

รูปที่ 2.2 พระพุทธรูปแบบศรีวิชัย

2.5 ลักษณะพระพุทธรูปสมัยลพบุรี

พระพุทธรูปสมัยนี้ มีพบในตอนกลางของประเทศไทยมากที่สุด แต่ทั้งทางเหนือและทางใต้ก็ได้พบประปรายทั่วไป ลักษณะพระพุทธรูปสมัยนี้ยังคงทำพระเกตุมาลาเป็นต่อม เหมือนกับสมัยทวารวดี แต่เปลี่ยนรูปร่างไปหลายอย่าง คือเป็นอย่างกันหอยบ้าง อย่างฝ่าชีครอบบ้าง อย่างมงกุฎเทวรูปบ้าง อย่างเป็นดอกบัวแลเห็นกลีบรอบ ๆ บ้าง มีไรพระศกเสมอ และไรพระศกเป็นเส้นใหญ่กว่าของสมัยศรีวิชัย เส้นพระศกทำเป็นอย่างเส้นผมคนบ้าง เป็นขมวดละเอียดบ้าง หยาดบ้าง ศิราภรณ์ทำอย่างทรงเทริดบ้าง กระบังหน้าบ้าง พระพักตร์กว้าง พระโอษฐ์แบะ พระหนุเป็น พระอินทำเป็นอย่างห่มคลุมทั้งนั้น พระนั่งทำอย่างห่มคลุมและห่มหมคองค์ ชายสังฆาฎยาวลงไปจนจรตนาภี ขอบอันตราวลาภ (สงบ) ข้างบนเผยอเป็นสัน โดยมากพระกรรณยาวย้อยจนจรตพระอังสา ที่เป็นขนาดใหญ่ทำเส้นพระศกเป็นอย่างบัวหลัง เบี้ยก็มี เป็นอย่างเส้นผมคนและพันหนามขนุนก็มี ที่ทรงเครื่องมีฉลองคอ ก่าไรแขน และประคต เป็นลวดลายแบบขอม ผิดกับสมัยอื่น ๆ บัรอรฐานทำอย่างบัวหงายบัวคว่ำก็มี บัวหงายอย่างเดียวก็มี แต่บัวขอมสังเกตได้ง่ายกว่าบัวอื่น ๆ คือ เป็นอย่างชนิดบัวหลังเบี้ยหรือปลายกลีบมีขอบทั้งนั้น

ลักษณะพระพุทธรูปสมัยลพบุรีที่ทำในประเทศไทย และพระพุทธรูปขอมแท้ที่ทำในประเทศกัมพูชา ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดซ์ เป็นผู้สังเกตว่าต่างกันเล็กน้อย คือพระพุทธรูปนี้ของกัมพูชามีส่วนสูง วัดตั้งแต่บริเวณที่ประทับนั่งถึงพระเศศ เท่ากับส่วนกว้างวัดตรงหน้าตัก แต่พระพุทธรูปสมัยลพบุรี โดยมากมีส่วนสูงมากกว่าส่วนกว้าง พระพักตร์พระพุทธรูปสมัยลพบุรีก็ผิดกับพระพักตร์พระพุทธรูปของกัมพูชาเล็กน้อย คือพระขนงนูนเป็นสันออกมามาก พระนาสิกโด่งและยาว พระหนุเป็นปุ่มบ้าน ไรพระศกหนาและโต พระเกตุมาลาเป็นรูปฝ่าชีใหญ่ มีลวดลายคล้ายมงกุฎเทวรูป และอธิบายต่อไปว่า เหตุที่พระพุทธรูปสมัยลพบุรีในประเทศไทยต่างกับพระพุทธรูปขอมในกรุงกัมพูชานั้น จะเป็นด้วยพระพุทธรูปสมัยลพบุรีเป็นฝีมือช่างขอมในหัวเมืองฝ่ายตะวันตกไม่ชำนาญในการทำพระพุทธรูปหรือมีตำราทำพระพุทธรูปผิดกับช่างในกรุงกัมพูชา หรืออีกนัยหนึ่งว่าอาจเป็นฝีมือช่างชาวพื้นเมือง ทำตามแบบขอม เปลี่ยนแปลงไปตามความนิยมของตน พระพุทธรูปสมัยลพบุรีในประเทศไทยกับพระพุทธรูปขอมในประเทศกัมพูชา จึงต่างกันไปบ้างเล็กน้อย แต่ความจริงพระพุทธรูปสมัยลพบุรีและพระพุทธรูปฝีมือช่างขอมในกรุงกัมพูชานั้นสังเกตได้ยากที่สุดว่าแตกต่างกันอย่างไร ถ้าเอาพระพุทธรูปฝีมือขอมมาองค์หนึ่ง โดยไม่ให้รู้ว่า

ศูนย์วิทย...
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 2.3 พระพุทธรูปแบบลพบุรี

ได้พบที่ไหน แล้วให้ทายว่าเป็นของทำในประเทศไทยหรือประเทศกัมพูชา แล้วก็ยากที่จะทายให้ถูกต้อง

2.6 ลักษณะพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน

พระพุทธรูปสมัยเชียงแสนรุ่นแรก มีลักษณะคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปอินเดียครั้งราชวงศ์ปาละทุกอย่าง คือพระองค์อวบอ้วน มีรัศมีเป็นต่อมกลม นั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์มารวิชัย พระอุระนูน ชายสังฆาฏิสั้นอยู่เหนือพระก้น พระพักตร์กลมสั้น พระขนงโก่ง พระนาสิกงุ้ม พระโอษฐ์เล็ก พระหนุเป็นเขม เส้นพระศกใหญ่เป็นต่อมกลม หรือเป็นกันหอยไม่มีไรพระศก ฐานมีบัวรอง มีทั้งบัวหงายบัวคว่ำ และฐานเชียงไม่มีบัว บัวมีกลีบแซมและมีเกสร

พระพุทธรูปอีกสกุลหนึ่งเรียกว่า พระพุทธรูปเมืองนครศรีธรรมราช มีลักษณะเหมือนกับพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนรุ่นแรกเกือบทุกอย่างคือ พระรัศมีเป็นต่อม พระอุระนูน ชายสังฆาฏิสั้น เส้นพระศกใหญ่ นั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ในท่ามารวิชัย ไม่มีไรพระศก ต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้นคือ วงพระพักตร์แบนและกว้างกว่า พระโอษฐ์กว้างกว่า ปลายสังฆาฏิใหญ่ และมีหลายแฉก (มักเป็น 3 แฉก) ฐานไม่มีบัวรองหรือมีบัวก็เป็นชนิดใหม่ไม่เหมือนกับบัวเชียงแสน ข้อที่พระพุทธรูปเมืองนครศรีธรรมราชเหมือนกับพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรกนั้น ก็เพราะได้รับแบบอย่างการสร้างพระพุทธรูปมาจากครูเดิมเดียวกัน คือครั้งราชวงศ์ปาละ แต่ข้อที่แตกต่างกันเล็กน้อยนั้นก็เพราะพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรกเป็นฝีมือช่างไทยเหนือ ทำตามอย่างพระพุทธรูปอินเดียครั้งราชวงศ์ปาละ ส่วนพระพุทธรูปเมืองนครศรีธรรมราชเป็นฝีมือช่างไทยใต้ ทำเจือปนด้วยแบบขอม (คือที่พระพักตร์และพระโอษฐ์กว้างนั้นเป็นลักษณะพระพุทธรูปขอม) ด้วย ที่เมืองนครศรีธรรมราชอยู่ใกล้และมีทางติดต่อกับเมืองลพบุรีมากกว่า เชียงแสน พระพุทธรูปแบบนี้ที่เป็นพระนั่งมีปางเดียวเท่านั้น คือปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร ยังไม่เคยพบปางสมาธิเลย

พระพุทธรูปสมัยเชียงแสนรุ่นหลัง เป็นของไทยล้านนาและล้านช้าง ทำตามแบบอย่างพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย มีลักษณะต่างไปจากสมัยเชียงแสนชั้นแรกมาก คือทำพระรัศมีเป็นเปลว นั่งขัดสมาธิราบ ชายสังฆาฏิยาว เส้นพระศกละเอียด มีไรพระศก ที่แปลกที่สุดคือข้อที่ทำรัศมีเป็นเปลว เพราะพระพุทธรูปตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงสมัยเชียงแสนนั้น ชั้นแรกทำพระเกตุมาลาหรือรัศมีสั้นทั้งนั้น เพิ่งจะมีรัศมียาวเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย อันได้รับแบบอย่างมาจากพวกลังกา พระพุทธรูปสมัยเชียงแสนชั้นหลังนี้ เอาอย่างมาจากพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยอีกต่อหนึ่ง

รูปที่ 2.4 พระพุทธรูปแบบเชียงแสน

พระพุทธรูปสมัยนี้มีพระนั่งเป็นส่วนใหญ่ พระยืนมีน้อย และสร้างด้วยโลหะเป็นพื้น ขึ้น-
 แรกตั้งแต่ราว พ.ศ. 1600 ถึง พ.ศ. 1800 ขึ้นหลังตั้งแต่ พ.ศ. 1800 ถึง พ.ศ. 2091
 คือถึงปีที่พระไชยเชษฐาจากเชียงใหม่ ไปครอบครองกรุงศรีสัตนาคนหุต ล้านช้าง อันมี
 เวียงจันทน์เป็นราชธานี หลังจากนั้นศิลปการทำพระพุทธรูปในลานนาประเทศเสื่อมลง มีแต่
 พระพุทธรูปฝีมือช่างไม่ชำนาญเป็นพื้น อันไม่ควรนับเข้าถึงขั้นศิลป

2.7 ลักษณะพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย

พระพุทธรูปสมัยนี้ ทำพระรัศมียาว เส้นพระศกขมวดกันหอย โดยมากไม่มีไรพระศก
 พระขนงโค้ง พระนาสิกงุ้ม พระหนุเหลี่ยม หัวพระก้นโบน ขายสังฆาฎิยาว มักมีปลาย 2 แฉก
 ย่นเป็นเชี้ยวตะขาบ ชัดสมาธิราบ ฐานเป็นฐานหน้ากระดานเกลี้ยงเป็นพื้น ตอนกลางโค้ง เข้า
 ใน (CONCAVE) ผิดกับฐานเชิงแสลงซึ่งหน้ากระดานโค้งออกมาข้างนอก (CONVEX) ไม่ใคร่
 ทำเป็นกลีบบัว ถ้ามีบัวก็เป็นบัวหงายบัวคว่ำ ชนิดบัวฐานพระพุทธรูปอินทราช

2.8 ลักษณะพระพุทธรูปสมัยอยุธยา

พระพุทธรูปยุคแรก (อุทอง) ลักษณะพระรัศมีทั้งอย่างเป็นต้อม และยาวเป็นเปลว
 เส้นพระศกละเอียด มีไรพระศกเป็นกรอบรอบวงพระพักตร์ พระหนุบ้าน เป็นรูปคางคน ขายสัง-
 ฆาฎิยาว ขายอินทรวาสกข้างบนเป็นสัน ชัดสมาธิราบทั้งนั้น ไม่มีชัดสมาธิเพชรเลย ฐานหน้า-
 กระดานเป็นร่องและโค้งเข้าไปข้างใน ลักษณะเหมือนกันทั้งนั้น ต่างแต่ในชั้นหลังมาทำพระพักตร์
 ยาวกว่าชั้นก่อนเท่านั้น

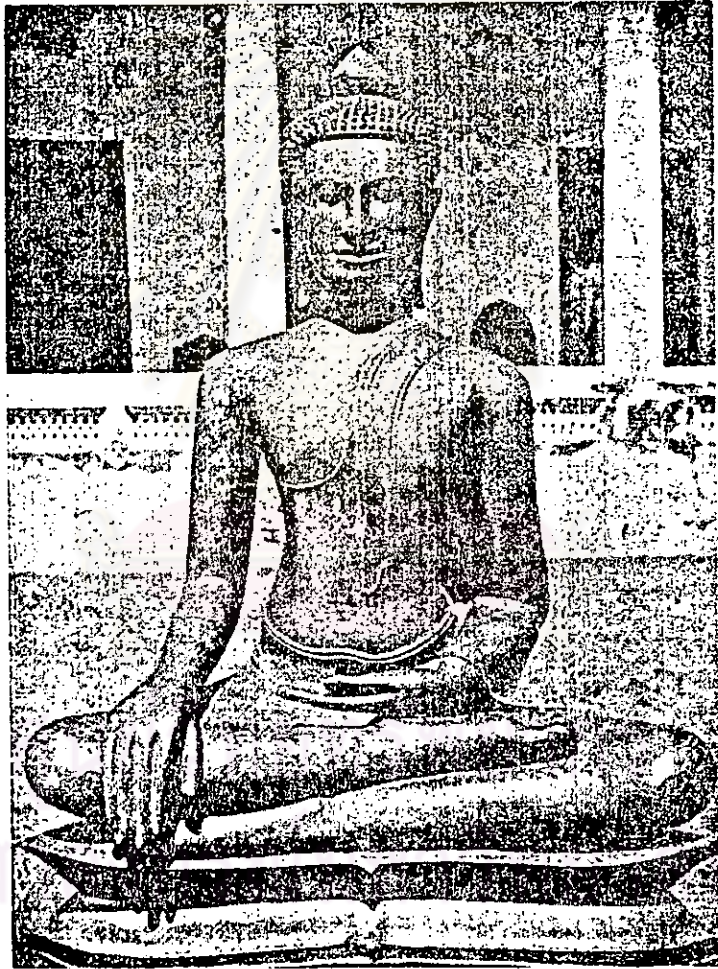
ยุคหลังตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2034 ลงมาจน พ.ศ. 2310)
 ลักษณะหว่างพระพักตร์และพระรัศมีตามแบบอย่างสุโขทัยทั้งนั้น ต่างแต่โดยมากมีไรพระศก และ
 สังฆาฎิใหญ่ กับถ้ำทรงเครื่อง พระรัศมีทำอย่างกันหอยหลาย ๆ ชั้นบ้าง เป็นอย่างมงกุฎเทวรูป
 แบบสมัยลพบุรีบ้างเท่านั้น

2.9 ลักษณะพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์

พระพุทธรูปสมัยนี้ ลักษณะเป็นแบบอย่างพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยและสมัยศรีอยุธยาผสม
 กัน ต่างแต่พระเกตุมาลาและรัศมีสูงกว่าสมัยสุโขทัยและสมัยศรีอยุธยา กับเส้นพระศกละเอียด
 กว่า ขนาดเล็ก ขอบทำตามอย่างสมัยเชิงแสลง แต่มักจะผสมกับสมัยอื่น ๆ ด้วย ไม่เหมือน
 ลักษณะของพระพุทธรูปสมัยเชิงแสลงแท้ทีเดียว

รูปที่ 2.5 พระพุทธรูปแบบสุโขทัย

รูปที่ 2.6 พระพุทธรูปแบบอุชบาตอนต้น (อุทอง)

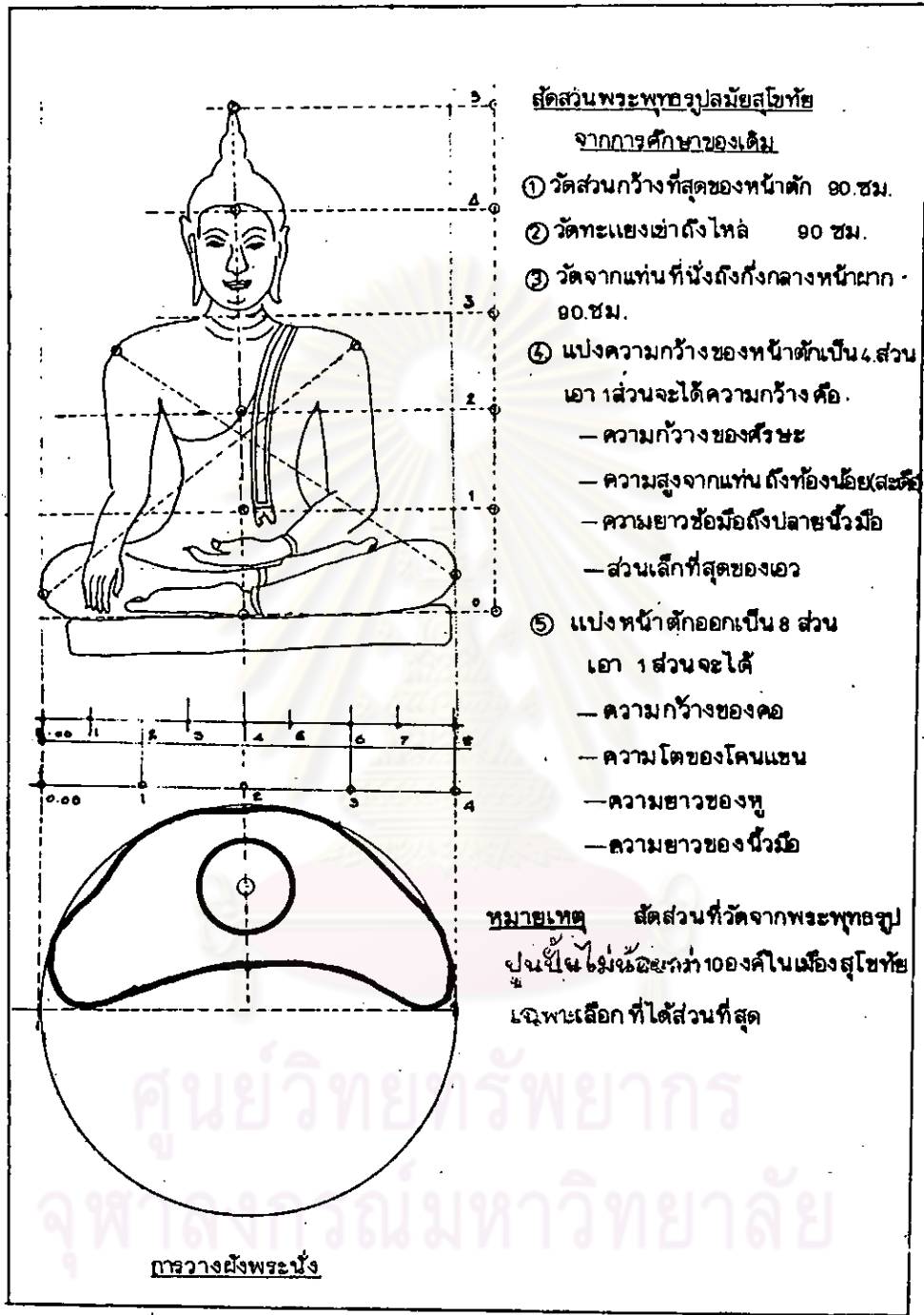
รูปที่ 2.7 พระพุทธรูปแบบรัตนโกสินทร์

ในรัชกาลที่ 1 มีใครจะสร้างพระพุทธรูปขึ้นใหม่ เพราะทรงพระราชศรัทธาให้เชิญพระพุทธรูปโบราณ ซึ่งตั้งชำรุดทรุดโทรมอยู่ที่เมืองเหนือมาบูรณะปฏิสังขรณ์ตั้ง 1,200 องค์เศษ พระพุทธรูปที่เป็นพระประธานอยู่ในวัดสำคัญ ๆ ในกรุงเทพฯ จึงเป็นพระเก่าสมัยอื่น ซึ่งเชิญมาจากที่อื่นเป็นพื้น มีพระพุทธรูปทรงสร้างในรัชกาลที่ 1 ที่ลักษณะคืออยู่องค์หนึ่งคือ พระคันธารราษฎร์ ซึ่งตั้งในศิลาแรกนาและขอฝนอยู่จนทุกวันนี้ กับพระประธานในวัดมหาธาตุ เป็นพระยืนในรัชกาลที่ 1 เป็นแบบอย่างที่นับว่าลักษณะงาม มีพระพุทธรูปซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 ที่ 3 ที่ 4 ที่ 5 และที่ 6 อีกหลายองค์ ลักษณะเป็นแบบพระสมัยศรีอยุธยาและสมัยสุโขทัยผสมกันดังกล่าวแล้ว

2.10 ลักษณะเด่นของพระพุทธรูป

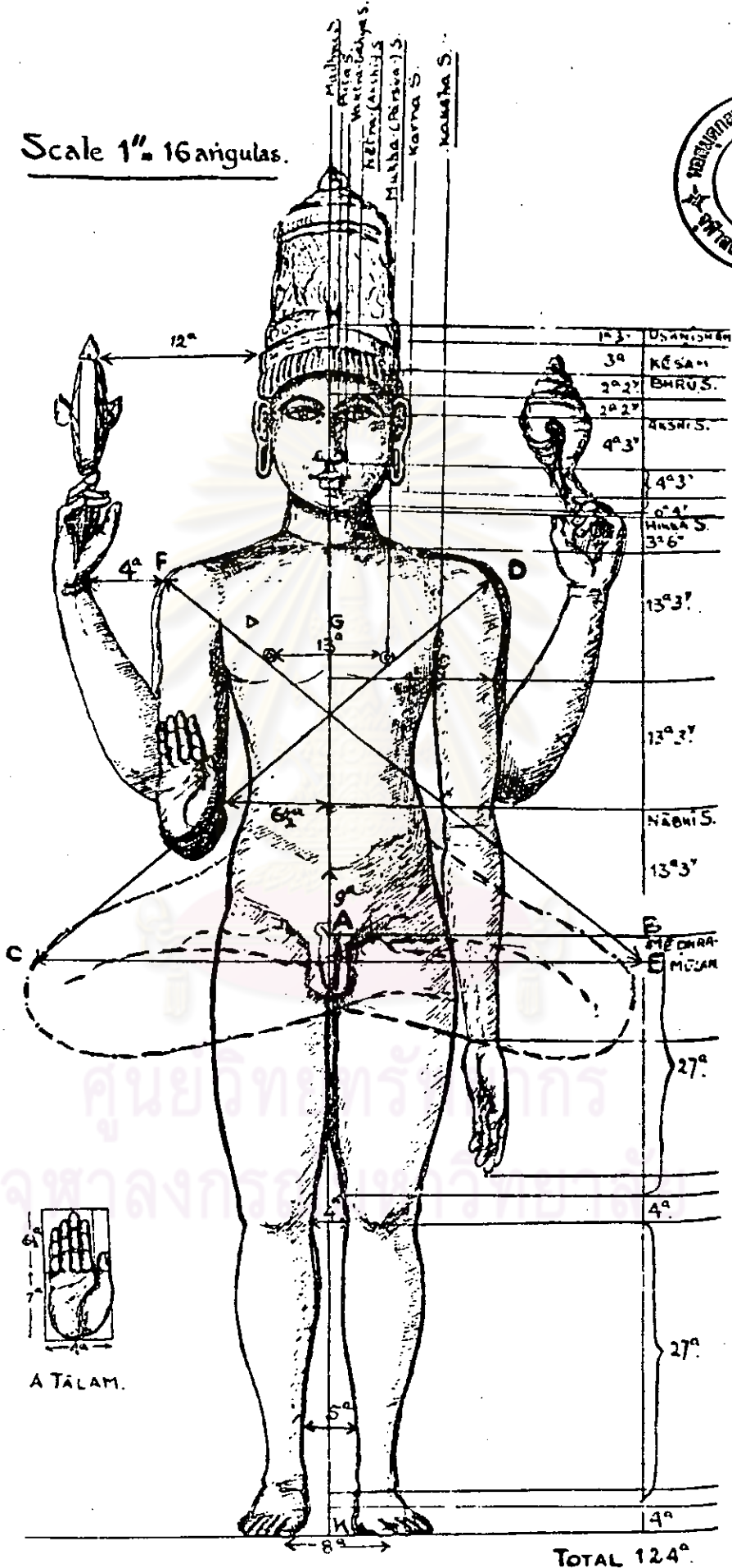
จากการศึกษาแบบศิลปะของพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว พบว่าลักษณะเด่นซึ่งใช้เปรียบเทียบในเชิงศิลป์ได้แก่ องค์พระ พระเศียร พระเกตุมาลา พระรัศมี ส่วนกว้างและส่วนยาวของพระพักตร์ พระนาสิก พระโอษฐ์ ส่วนกว้างของหน้าตัก และส่วนสูงขององค์พระ ซึ่งสัดส่วนดังกล่าวแล้ว ได้มีนายช่างศิลปกรรมบางท่าน (นายมะลิ โคนสันเทียะ ในอดีตเคยทำหน้าที่หัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ 3 และทำหน้าที่นายช่างควบคุมการบูรณะโบราณสถานและพระพุทธรูปขึ้นต่าง ๆ ที่เมืองสุโขทัยเก่า เมืองศรีสขณาสัย เช่น การบูรณะพระพุทธรูปที่วัดศรีชุมและวัดมหาธาตุ เป็นต้น ได้ปฏิบัติงานระหว่าง พ.ศ. 2496 ถึง พ.ศ. 2517 รวมเป็นเวลา 21 ปี) ทำการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสัดส่วนพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยที่ถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณเฉพาะพระพุทธรูปประเภทนี้ ตามสัดส่วนที่ถูกต้องสวยงามที่สุด ดังรูปที่ 2.8

ดังนั้นในการวิเคราะห์สัดส่วนพระพุทธรูปทุกสมัย เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแบบศิลปะ จึงนำสัดส่วนดังกล่าวรวมทั้งสัดส่วนอื่น ๆ ซึ่งได้ใช้รูปเคารพพระวิษณุและการวัดสัดส่วนของพราหมณ์ ดังรูปที่ 2.9 เป็นแนวทางในการวัดค่าพิภค เพื่อคำนวณหาปริมาณหรือสัดส่วนต่าง ๆ และนำสัดส่วนที่คำนวณได้มาใช้วิเคราะห์ เพื่อเปรียบเทียบแบบศิลปะในเชิงเรขาคณิตต่อไป

รูปที่ 2.8 แสดงสัดส่วนพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยจากการศึกษาของเดิม

Scale 1" = 16 āṅgulas.

A TĀLAM.

รูปที่ 2.9 แสดงรูปเคารพพระวิษณุและการวัดสัดส่วนของพราหมณ์. (จาก Elements of Hindu Iconography Indological Book house INDIA DELHI 1971)

ตารางที่ 2.1 แสดงตัวอย่างพระพุทธรูปที่ใช้ในการวิจัย

ตัวอย่าง แบบศิลปะ	1	2	3	4	5
ทวารวดี	พระพุทธรูปนาคปรก พุทธศตวรรษที่ 12-14 ได้จากวัดประจักษ์ทรง- ธรรม จ. พระนคร- ศรีอยุธยา	พระเศียรพระพุทธรูป พุทธศตวรรษที่ 12-14 ได้จากวัดมหาธาตุ จ. ราชบุรี	พระพุทธรูปนาคปรก พุทธศตวรรษที่ 12-16 พบที่ จ. ปราจีนบุรี	พระเศียรพระพุทธรูป พุทธศตวรรษที่ 12-14 ได้จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	พระพุทธรูปปางสมาธิ พุทธศตวรรษที่ 12-14 ได้จากวัดพระศรีสรร- เพชญ์ จ. พระนคร- ศรีอยุธยา
ศรีวิชัย	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่วัดเวียง อ. ไชยา จ. สุราษฎร์ธานี	พระเศียรพระพุทธรูป พุทธศตวรรษที่ 16-17 มาจากวัดบรมธาตุ- ไชยา จ. สุราษฎร์- ธานี	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 16-17 มาจากวัด บรมธาตุไชยา หลวงวิจิตรโกศล นาย- อำเภอ มอบให้	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 16-17 สมเด็จพระ ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ สมเด็จกรมพระสวัสดิ- วัฒนวิศิษฎ์ประทาน

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ตัวอย่าง แบบศิลปะ	1	2	3	4	5
ลพบุรี	พระพุทธรูปนาคปรก พุทธศตวรรษที่ 16-18 ชี้อจาก หม่อมเจ้าปิยภักดีนาค	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 16-18 ชี้อจาก หม่อมเจ้าปิยภักดีนาค	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 16-18 ชี้อจาก หม่อมเจ้าปิยภักดีนาค	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 16-18 สมเด็จกรม พระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ ประทาน	พระพุทธรูปนาคปรก พุทธศตวรรษที่ 16-18 ได้มาจากภาคตะวัน ออกเฉียงเหนือ
เชียงใหม่	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 21-22 นายสิน ธัญชัย ให้คิดอิริยาบถ สถานแห่งชาติพระ- นคร	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 20-22 ของหลวง พระราชนาน	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 20-22 ของหลวง พระราชนาน	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 20-22 ของหลวง พระราชนาน	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 20-22 ของหลวง พระราชนาน

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ตัวอย่าง แบบศิลปะ	1	2	3	4	5
สุโขทัย	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นทรมย์สิน ส่วนพระมหากษัตริย์ รับมาจากกระทรวง	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 18-21 ย้ายมาจาก สำนักนายกรัฐมนตรี	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 18-21 ย้ายมาจาก สำนักนายกรัฐมนตรี	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 18-21 ย้ายมาจาก สำนักนายกรัฐมนตรี	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 18-21 ย้ายมาจาก สำนักงานทรมย์สิน- ส่วนพระมหากษัตริย์
อยุธยา	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 17-18 เป็นทรมย์- สินส่วนพระมหากษัตริย์ รับมาจากกระทรวง การคลัง	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 22-23 ได้จาก จ. นครศรีธรรมราช	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 22-23 ได้จาก ภาคตะวันออกเฉียง เหนือ	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 17-19 ได้มาจาก เมืองสรรค์ จ. ชัย- นาท ของหลวง พระรายน	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 22-23 ได้จาก จ. นครศรีธรรมราช

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ตัวอย่าง แบบศิลป์	1	2	3	4	5
รัตนโกสินทร์	พระพุทธรูปปางสมาธิ พุทธศตวรรษที่ 25 ไม่ทราบที่มา	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 25 อยู่ที่พิพิธภัณฑ์ สถานแห่งชาติพระ- นคร มาแต่เดิม	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 25 อยู่ที่พิพิธภัณฑ์ สถานแห่งชาติพระ- นคร มาแต่เดิม	พระพุทธรูปปางสมาธิ พุทธศตวรรษที่ 25 อยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถาน- แห่งชาติพระนคร มาแต่เดิม	พระพุทธรูปปางมาร- วิชัย พุทธศตวรรษที่ 25 อยู่ที่พิพิธภัณฑ์ สถานแห่งชาติพระนคร มาแต่เดิม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2.2 แสดงองค์ประกอบของพระพุทธรูปที่ใช้ในการศึกษา-
เปรียบเทียบแบบศิลปะเชิงกราฟิก

ลำดับ	องค์ประกอบของพระพุทธรูป	ลักษณะที่นำมาเปรียบเทียบ	หมายเหตุ
1.	ความสูงพระศรีศิม (h_r) ความกว้างพระศรีศิม (w_r)	$h_r - w_r$	การเปรียบเทียบเป็นคู่ ใช้ผลต่างของค่า Normalized
2.	ความสูงพระเกตุมาลา (h_k) ความกว้างพระเกตุมาลา (w_k)	$h_k - w_k$	
3.	ความยาวพระพักตร์ (h_f) ความกว้างพระพักตร์ (w_f)	$h_f - w_f$	
4.	ความยาวพระกรรณ (h_e) ระยะระหว่างพระกรรณ (w_e)	$h_e - w_e$	
5.	ความยาวพระศอ (h_n) ความกว้างพระศอ (w_n)	$h_n - w_n$	
6.	ความกว้างพระอังสา (w_s) ระยะระหว่างพระกัน (w_b)	$w_s - w_b$	
7.	ระยะระหว่างพระกัน (w_b) ความกว้างพระพักตร์ (w_f)	$w_b - w_f$	
8.	ความกว้างพระอังสา (w_s) ความกว้างหน้าตัก (w_l)	$w_s - w_l$	
9.	ความสูงองค์พระ (h_b) ความกว้างหน้าตัก (w_l)	$h_b - w_l$	
10.	ระยะทแยงจากพระอังสา มายังขอบตักทั้งสองด้าน (h_s) ความกว้างหน้าตัก (w_l)	$h_s - w_l$	